

# Literární komparatistika

# Komparace jako metoda

- komparace = běžná součást “života”
- věda: metodologický princip
- lat. “compare” = srovnávat
- v každém oboru existuje srovnávací přístup

# Komparatistika jako disciplína (od 19. stol.)

literární komparatistika = srovnávací literární věda

SROVNÁVÁ

- DVĚ a více literárních DĚL lišících se
  - jazykem
  - kulturní oblastí
  - autorem
  - historickým obdobím
  - apod.

## Definice dle Mezinárodní asociace literární komparatistiky

“Komparatistikou se rozumí výzkumy nad dějinami literatury, nad teorií literatury a nad interpretacemi textů realizované z mezinárodního, srovnávacího aspektu.”

# Okruhy literární komparatistiky

- **typologie**
- genologie (genetické srovnávání)
- recepce v cizím kontextu
- literární translatologie
- periodizace
- tematologie (dějiny látek a motivů)

# Typologie

ANALOGIE bez doložené souvislosti (literatura, jazyk, právo apod.) = bez doloženého kontaktu

Jak je to možné?

psychologický paralelismus - antropologická konstanta - všeobecné vlastnosti

# Co a jak srovnávat?

- nejmenší prvky poetiky: tropy, figury, motivy
- autoři
- literární směry
- národní literatury
- přesahy národních literatur (vyšší meziliterární celky)

# Komparatistika a pozitivismus

- snaha o “sběr” dat, nikoliv interpretaci
- hledání “zákonů” literatury
  - vývoj
  - výstavba díla
- Hyppolite Taine: rasa - doba - prostředí
  - dokonalá kompozice = harmonie formy a obsahu
- impulzy z přírodních věd
  - srovnávací anatomie
  - srovnávací fyziologie
  - darwinismus =Ferdinand Brunetiere: *Vývoj žánrů v dějinách literatury*
    - evoluční hledisko vývoje literatury



# Ukázka: Katalog pohádkových syžetů

Anti Aarne - Stith Thompson

[https://en.wikipedia.org/wiki/Aarne%E2%80%93Thompson\\_classification\\_systems](https://en.wikipedia.org/wiki/Aarne%E2%80%93Thompson_classification_systems)

- kvantitativní katalogizace pohádkových syžetů (přes 2000 typů)

**Vladimir Jakovljevič Propp:** *Morfologie pohádky a jiné studie*

- **typologie pohádkových postav** (škůdce, hrdina, falešný hrdina, pomocník...)

# Přesahy národní literatury - světová literatura?

Co je světová literatura?

- Fr. Strich: *“komparatistika by se měla jmenovat věda o světové literatuře”*
- 1827: Světová literatura (J. W. Goethe)
  - “Národní literatura v současnosti nemá většího významu, nastává epocha světové literatury.”
- kulturní výměna mezi národy
- NE kánon a klasika, ale SOUČASNOST
- světová literatura jako PROCES

# SLAVOMÍR WOLLMAN, DIONÝZ ĎURIŠÍN

- 1) Světová literatura = mechanický soubor literatur
  - **aditivní** (přidáváme do souboru nové)
  - nejstarší koncepce
- 2) světová literatura = výběr “literárních generálů”
  - **hodnotová** (soubor určuje kvalita, kritika)
  - světová klasika
- 3) světová literatura = vzájemně podmíněné jevy
  - **genetická**
  - typologická
  - upřednostňuje zkoumání vztahů a souvislostí

# MOŽNOSTI SROVNÁVÁNÍ - základní dělení

- TEMATOLOGIE
  - srovnávání témat (Stoffgeschichte)
  - starší koncept (přelom 19. a 20. stol.)
- MORFOLOGIE
  - srovnávání tvarů (forem)
  - od 30. let 20. stol.

# MOŽNOSTI SROVNÁVÁNÍ - dle kontaktu

- **KONTAKTOLOGIE**
  - genetická komparatistika
- **TYOLOGIE**
  - bez souvislosti či kontaktu

# KONTAKTOLOGIE

- zkoumání styků (kontaktů)
  - národní literatury
  - autoři
  - texty
  - literární směry
- bez kontaktu = zbytečné snažení (dle kontaktologů)
- přínos:
  - sběr literárněhistorických dat (biografie, literární život, slovesnost)
  - dějiny literárních vztahů
  - sociologie, psychologie

# TYPOLOGIE

- protiklad kontaktologie
- zkoumání podobností bez ohledu na kontakty
- přínos:
  - srovnání jevů bez vzájemného kontaktu
- problém:
  - vědec musí ovládat cizí jazyk, znát cizí kulturu apod., jinak nelze provádět

# TEMATOLOGIE (srovnávání látek)

- tematické shody jsou různého druhu
- základní:
  - reminiscence
  - citát
  - parafráze
  - narážka



# REMINISCENCE

- záměrná i nezáměrná
- u čtenáře vyvolá myšlenku na jiné dílo (nutná jeho znalost)
- shoda založena na formě i obsahu
  - rým
  - metafora
  - aj.
- ironická / polemická reminiscence

*Na tváři lehký žal  
hluboký v srdci smích  
(Seifert)*

*Na tváři lehký smích  
hluboký v srdci žal  
(Mácha)*

# CITÁT

- uvedení jiného textu (či jeho části) v původním textu
- čtenářsky rozpoznatelný

Jan Amos Komenský: *Truchlivý*

- “citátová mozaika”
- mluvčí hovoří v citátech z *Bible*
- argumentační opora (dnes typicky ve vědeckém textu)

# PARAFRÁZE

- upravený, pozměněný, nepřesně uvedený citát
- typický pro středověkou literaturu

*Legenda o sv. Prokopu:*

*“Hrniechu k němu nebožátka,  
právě jak k slepici kuřátka.”*

parafráze Matouš (23, 37): “Kolikrát jsem chtěl shromáždit tvé děti, jako slepice shromažďuje svá kuřata pod křídla...”

# NARÁŽKA

- čtenář si vybaví jiný text, aniž by text čtený tento text pozměňoval či citoval
- nutná znalost cizího textu

Vyřešil to šalamounsky.

# Další formy kontaktu literárních děl

- adaptace
- transpozice
- parodie
- travestie
- ohlas
- variace
- výpůjčka
- imitace
- transplantace

# ADAPTACE

- nové zpracování, doslova “přizpůsobení”
- populární ve středověku (Alexandreis)

# TRANSPOZICE

- převyprávění
  - odlišný komunikační cíl původního a nového textu
  - např. převyprávění biblických příběhů
  - různé verze “klasických děl”
- 
- AD USUM DELPHINI = “k užití dauphinovu”
    - metoda “očistění” textu od určitých pasáží

# DALŠÍ ZVLÁŠTNÍ DRUHY MEZILITERÁRNÍHO KONTAKTU

- PARODIE
  - nové dílo na základě starého, jež je zesměšněno
- TRAVESTIE
  - změna výrazu díla za ponechání obsahu předlohy
- OHLAS
  - snaha o literární a estetickou nápodobu (typicky lidové písně)
- VARIACE
  - opakování téhož s drobnou obměnou
- VÝPŮJČKA
  - dosl. vypůjčení si motivu, myšlenky
- IMITACE
  - napodobení
- TRANSPLANTACE = přenos z literatury do literatury (např.)



# LITERATURA

D. Ďurišin: Čo je svetová literatúra? Bratislava 1992

J. Hrabák: Literární komparatistika, Praha, 1971

A. Nünning et al.: Lexikon teorie literatury a kultury, Brno, 2006

I. Pospíšil: Genologie a proměny literatury, Brno, 1998

M. Zelenka: Komparatistika v kulturních souvislostech, České Budějovice, 2012

(prezentace vznikla na základě přednášky E. Niklesové, podzim 2014)